

RAZISKATI NARODNOSTNO IDENTITETO*

»Vladi je vnet harmonikar v poznih sedemdesetih. Še kot otrok je skupaj s starši davnega leta 1925 zbežal pred čedalje bolj nasilnim fašizmom in neizprosno lakoto iz rodne Košane pri Pivki in pristal v velikem Buenos Airesu. Težko je bilo in marsičesa ni prav dobro razumel, tako kot še danes ne. Ko po 70 letih z velikimi in na videz nerodnimi členkastimi prsti radostno našiga frajtonarico in iz nje izvablja prastare slovenske melodije, doma morda že pozabljene, se mi zdi prava živa relikvija, odprta vrata v preteklost, nekaj, kar bo umrlo z njim. In kaj bo ostalo? Bo z njim izginilo vse, kar je slovenskega? Kaj je ostalo presajenega v njegovih potomcih; kako dolgo bodo ohranili spomin nanj in občutek pripadnosti deželi, ki ga je rodila; kaj pomeni slovenstvo njim, ki so rojeni v Argentini in male deželice pod daljnimi evropskimi Alpami nikoli niso videli ...?«

Tako so v uvodu knjige *Otroci dveh domovin - slovenstvo v Južni Ameriki* (izšla je v začetku novembra 1998 pri založbi ZRC) nekoliko bolj »literarno-človeško« zapisana temeljna vsebinska vprašanja, s katerimi se spoprijema socialnoantropološka študija ohranjanja etnične identitete med slovenskim izseljenstvom na tej celinii. Narodnostno identiteto štejem kot pomemben del osebnostne identitete, ki se še bolje izraža v izseljenkem položaju. To občuti najprej sam izseljenec, za njim pa tudi potomci, ki se skorajda nujno znajdejo v priimežu dvojne socializacije.

»Nova« kultura zanje ni nova, ampak edina - vsaj edina

prava. Namreč, še tako intenzivno prenašanje slovenstva na potomce ne more premagati fizične oddaljenosti, neoprijemljivosti, imaginarnosti oziroma »pravljčnosti« specifične kulture, ki se imenuje Slovenija; manjka izkustvo teritorialne pripadnosti, premočna je navzočnost večinskega, »oprijemljivega« okolja.

V kakšni obliki je torej mogoča slovenska narodnostna identiteta pri tistih, ki so zrasli v drugačnem, v tem primeru južnoameriškem okolju? To je osnovno vprašanje in hkrati namen knjige, ki temelji na magistrskem delu, ki sem ga zagovarjal pred dobrim letom dni.

Raziskovanje zastavljene tematike vsekakor ni tako preprosto, kot se zdi preprosto vprašanje samo. Potrebna je bilo veliko predznanja in poznavanja ciljne populacije, zelo veliko energije za trimesečno študijsko potovanje, empatije in zbranosti za razumevanje ter analizo sporočil in seveda čas - tega se ne da prehiteti in edino čas »prinese svoje«.

Pričujoče besedilo se problematike ohranjanja narodnostne identitete loteva s kulturnoantropološkega gledišča in temu je ustrezna tudi metodologija dela.

Tematika zahteva interdisciplinarnost - kombinacijo izsledkov in metodologije dela kulturne antropologije, socialne psihologije, sociologije in zgodovine. Slednja je pomembna za razumevanje sedanjosti (s katero imamo opravka), socialna psihologija in sociologija omogočata teoretsko osnovo za razumevanje razmerij in dogajanja med posameznikom ter okoljem in družbenih procesov, ki na to vplivajo, sama kulturna antropologija (v okviru katere delo poteka) pa vsemu temu daje oprijemljivost, praktičnost, življenje. Naštete veje usmerja proti zastavljenemu cilju, jih omejuje, da ne bi ena ali druga prevladala in tako »prevrnila čolna«.

Besedilo je sestavljeno iz štirih temeljnih delov, katerih podlaga je študijsko bivanje med ciljno populacijo, zato najprej nekaj besed o samem potovanju in načinu dela.

Od konca marca do konca junija, tri mesece torej, sem bil na študijskem potovanju po Južni Ameriki. Ker sem si pri tem delu lahko le deloma pomagal s pisnimi viri, sta bila torej obisk in samo bivanje med potomci izseljencev nujno potrebna, tako da raziskava temelji na avtorjevi osebni izkušnji, kar je za kulturnoantropološko raziskovanje nujno potrebno.

V treh mesecih sem obiskal vsa večja središča slovenstva, razen Caracasa v Venezueli (denarne in

* Članek je povzet predvsem po uvodnih poglavjih in samem povzetku knjige istega avtorja *Otroci dveh domovin - slovenstvo v Južni Ameriki* (založba ZRC, Ljubljana, 1998).

tehnične oziroma transportne težave): Buenos Aires, Mendoza, Bariloche, Rosario (Argentina), Montevideo (Urugvaj), Santiago de Chile (Čile) in Sao Paulo (Brazilija). Opravi sem več kot 70 vodenih razgovorov, če ne štejem samega bivanja pri slovenskih izseljencih oziroma njihovih potomcih, seznanil sem se z delom približno 25 slovenskih izseljenskih ustanov in navezal stike z 20 predstavniki znanstvenih ter strokovnih ustanov, ki se ukvarjajo s problematiko izseljenstva in identitete.

Potovanje je bilo zaradi velikih razdalj med mesti psihično in fizično naporno, saj sem na poti – v avtobusih in avtomobilu – prebil približno 190 ur in v tem času prevozil 10.500 kilometrov (na sedežu avtobusa sem »prespal« 7 noči), pri čemer ne štejem težavnega in zelo zamudnega premikanja po 15-milijonskem Buenos Airesu in 20-milijonskem Sao Paulu.

Večkrat se je zgodilo, da sem po na primer tisoč kilometrih vožnje in neprespanih nočeh moral spremljati dogodke in priložnosti, se zbrano pogovarjati o določeni tematiki in zvečer še vse zapisati v dnevniku. Za izjemno koristno oziroma nepogrešljivo se je pokazalo znanje španskega jezika. Pri iskanju sogovornikov sem na splošno našel na dober odziv, k čemur so veliko pomagali tudi nastopi v treh slovenskih radijskih oddajah.

Namen potovanja je bil torej gibati se med pripadniki druge generacije slovenskega izseljenstva – opraviti neformalne vodene pogovore in zapisati razmišljanja v zvezi z ohranjanjem slovenske identitete, seznaniti se z delom društev v zvezi z identiteto in povezati stike z ustanovami, ki se ukvarjajo s sorodno tematiko kot ljubljanski Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, na katerem sem zaposlen kot mladi raziskovalec.

Delo je potekalo v zelo različnih okoliščinah, saj sem težil h kar se da neformalnemu stikom in sem se zato maksimalno prilagajal, skušal postati del njih, prakticirati »opazovanje z udeležbo«. To je tudi osnovni vzrok, da na primer pogovorov med kosilom ali večerjo, pa tudi sicer, večinoma nisem snemal. Pri nekaterih sogovornikih sem imel nekaj začetnih komunikacijskih težav že s tem, ker sem pač iz (nekdanje komunistične in nekaterim še danes sovražne) Slovenije, marsikoga je motilo že občasno zapisovanje misli v beležko, snemanje pa je nekoliko motilo celo osebe, vajene nastopanja v javnosti. V prid sproščenega in odprtega pogovora o sicer zelo osebnih in za nekatere intimnih vprašanjih sem najpogosteje pisal dnevnik, v katerega sem zapisoval najpomembnejša opažanja iz posameznih pogovorov.

Sogovornike sem spraševal o tem:

- kako, kdaj in zakaj so v Južno Ameriko prišli njihovi starši;
- kako je potekalo prilagajanje novi domovini;
- kakšna so bila prva leta življenja za njih kot otroke: v katerem jeziku so govorili doma, kakšen je bil odnos okolice do njihove »slovenskosti«, kako so kot otroci prenašali dvojnost inkulturacijskega delovanja;
- kako so svoje slovenstvo »prakticirali«, če so ga, kasneje; so imeli identitetne krize, so kdaj nameravali

opustiti slovensko kulturo, jezik, prijatelje ...;

- kakšno je bilo prvo srečanje z domovino staršev;
- se čutijo deloma tudi Slovenci in v kakšnem smislu;
- kakšen se jim kot »v izseljenstvu rojenim« zdi smisel ohranjanja slovenske identitete, jezika itd.

Posebej dobrodošli so bili obiski na domu, saj je bila tako podoba o sogovorniku popolnejša.

Srečeval sem se z izjemno raznoliko populacijo, od izobražencev do polkvalificiranih delavcev, od zelo premožnih do socialno ogroženih, od otrok do devetdesetletnikov (slednji štejejo k prvi generaciji, vendar so bila njihova pričevanja prav tako zelo dobrodošla), od apolitičnih do skrajno političnih oseb, od tekoče slovensko govorečih do tistih, ki ne znajo niti besede slovensko. Pogovori so potekali bodisi na štiri oči bodisi ob obedu z vso družino, s celo skupino, v slovenščini, španščini in tudi v angleščini.

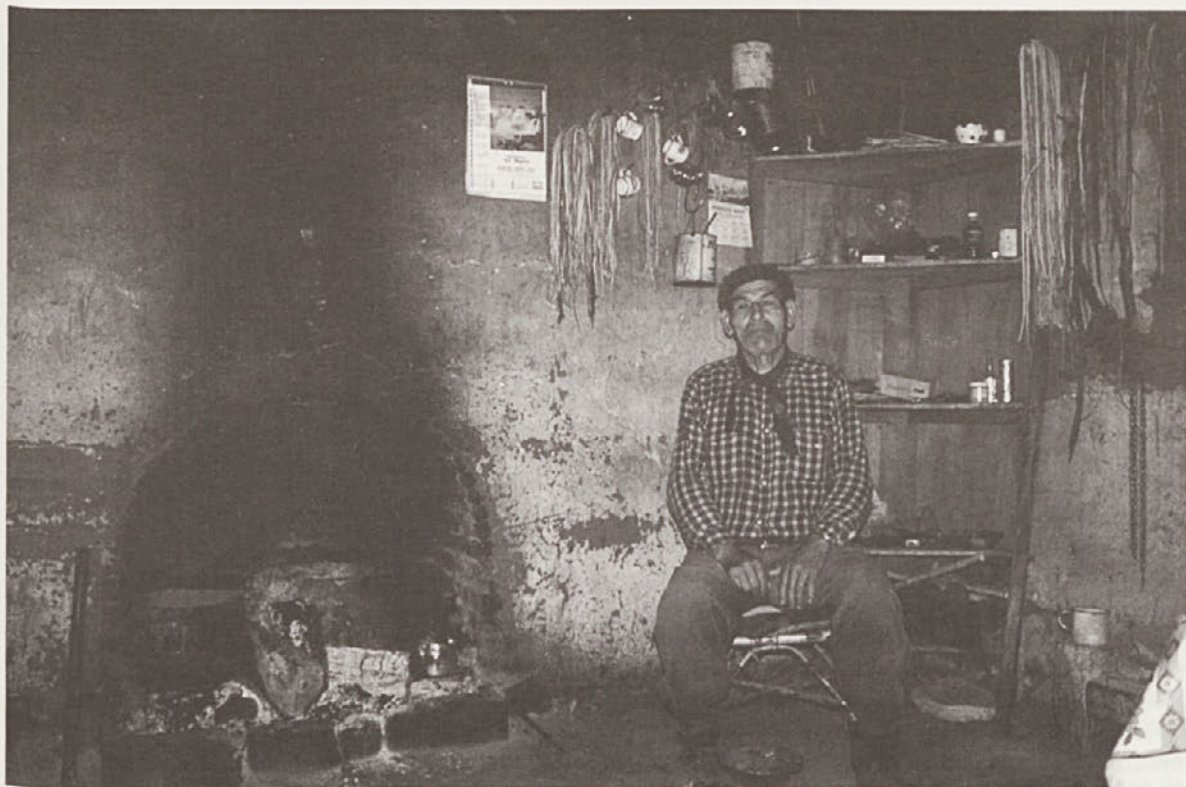
Poudariti je treba, da tistih, ki so popolnoma asimilirani in nimajo več nikakršnih stikov s slovenstvom, enostavno nisem mogel najti, saj zaradi njihovega neodzivanja ni več sledu za njimi. Proporcionalno gledano je takih največ, še posebej pri pripadnikih predvojne emigracije in prvega vala priseljencev v Južni Ameriki na prelomu stoletja.

Pri delu se nisem ukvarjal z zbiranjem arhivskih podatkov o prihodih Slovencev in z ugotavljanjem števil, saj so se priseljevali v različnih časovnih obdobjih kot državljani različnih držav (Avstro-Ogrske, Italije, Jugoslavije), veliko jih je imelo poitalijančene priimke, po narodnosti ali maternem jeziku priseljenca pa so v različnih državah ob prihodu spraševali zgolj v različnih krajših obdobjih ali pa sploh ne. V arhivih ni torej nikjer mogoče najti rubrike »priseljenci iz Slovenije«, iskanje med priseljenci iz Italije, Avstro-Ogrske ali Jugoslavije pa bi moralo biti osredotočeno na izločevanje glede na (bolj ali manj ne-zanesljivo slovenske) priimke ...

V treh mesecih sem se, poleg pogovorov s posamezniki, družinami in skupinami ter predstavniki slovenskih ustanov v Argentini, udeležil tudi več slovenskih maš in izseljenskih družabnih ter kulturnih dogodkov.

Posebna pozornost je posvečena potomcem medvojnih naseljencev, ki se borijo z izginjanjem slovenske etnične identitete, in potomcem političnih izseljencev, ki so bili takoj po vojni prisiljeni zapustiti domovino. V Argentino jih je prišlo 6.000-7.000 in v petdesetih letih je tej skupnosti uspelo ohraniti izjemno visoko raven slovenske identitete, vstevši skorajda brezhibno znanje slovenščine pri velikem delu populacije, razvito društveno in kulturno življenje, izobraževanjem in vzgojo itd., pri čemer je imela veliko vlogo močna navzočnost slovenske katoliške cerkve oziroma slovenskih duhovnikov, ki so prišli skupaj z drugimi begunci. Poleg absolutnega priznavanja uspehov pri ohranjanju slovenstva je v tem delu besedilo na trenutke tudi kritično, posebej ko ugotavlja konflikte, ki se pojavljajo na ravni odnosa posameznika do takšne razmeroma trdno zgrajene skupnosti s svojimi (neformalnimi) pravili.

V dnevniku s študijske poti sem vsak dan zapisoval opažanja po nestrukturiranih pogovorih, srečanjih ali zgolj druženjih z rojaki med trimesečnim bivanjem v

Juan Benigar, najstarejši sin slovenskega antropologa Janeza - Juana Benigarja, ki se je v začetku tega stoletja odločil za življenje med Aravkanci. Mlajši Benigar, njegova mati je bila poglavarjeva hči, je danes kljub revščini zdrav osemdesetletnik, ki se v kraju Alumine v bližini argentinskih Andov preživlja s pašo in izdelovanjem konjskih uzd iz različnih živalskih kož. (Foto: Zvone Žigon)

Južni Ameriki, dopolnjujejo pa ga pisma - izpovedi, članki in intervjuji (ali zgolj njihovi odlomki) o narodnostni identiteti pri ciljni populaciji. Bogatijo jih še izjemno dragocena pisma pripadnikov različnih generacij z različnih celin s temo ohranjanja (slovenske) identitete oziroma njene dvojnosti. Ti sestavki dajejo knjigi skorajda priokus zbornika, saj bralec lahko tako primerja avtorjeva opažanja z razmišljanji, nastalimi v drugačnih razmerah, na različnih celinah, pri »nosilcih problematike« samih.

Metodologija dela

Med prve značilnosti besedila je treba šteti dejstvo, da gre za plod večletnega spremljanja tematike ali natančneje ciljne populacije - potomcev slovenskih izseljencev v Južni Ameriki. Čeprav je bilo moje prvo potovanje (1990/91) sprva nenamensko - na tej celini sem se mudil zgolj kot popotnik in potopisec, je petmesečno bivanje med slovenskimi izseljenci sprožilo v meni najpomembnejše za začetek raziskovanja: zanimanje. Problematika oziroma področje izseljenstva mi je bilo sprva tuje, s fizičnim vstopom v to skupino pa so postali zanimivi izseljenci (kot specifična ciljna skupina) in tudi z vprašanjem iz(-)seljevanja povezani procesi (migracije, identiteta, akulturacija, asimilacija ...).

V verigi stopenj, ki so pripeljale do končnega izdelka, je torej prvi člen samo izseljenstvo kot vprašanje in fizični dejavnik, šele nato nastopim jaz kot raziskovalec, ki »vstopi« v problematiko, se seznanj z njo in jo toliko spozna, da ga začne zanimati kot objekt

(kulturnoantropološkega) preučevanja. Za naslednjo fazo lahko štejem izdelavo diplomske naloge z naslovom *Problem dvojne identitete slovenskih izseljencev*, ki je zajemala splošen pregled in opis te populacije s poudarkom na vprašanju dvojnosti narodnostne identitete med pripadniki vseh generacij na vseh celinah. Čeprav se je izkazalo, da že mnogi na Slovenskem rojeni izseljenci kažejo v novi domovini znake popolne asimilacije oziroma odtujitve od slovenstva, je bilo glavni iztržek pred štirimi leti opravljenega dela spoznanje, da pri tej skupini ne moremo govoriti o dvojni identiteti, še posebej ne, če je bila primarna in vsaj deloma še sekundarna socializacija, torej vraščanje, vroejanje v kulturo, opravljena »doma«. Šlo je kvečjemu za trenutno prilagoditev, integracijo v novo okolje, a vzorci obnašanja, ki izhajajo iz določene kulture in so predmet globoke podzavesti, so ostali.

Drugače je z drugo generacijo, izpostavljeno dvojnemu pritisku kulture staršev na eni in večinske kulture na drugi strani. Sorazmerno z intenzivnostjo in kontinuiranostjo socializacije, temelječe na kulturnih vzorcih primarne domovine staršev, se večja dvojnost, včasih razdvojenost narodnostne identitete pri pripadnikih druge (včasih tudi tretje) generacije. Tovrstni procesi so pri posameznih izseljenskih skupnostih in posameznikih znotraj (ali zunaj) njih zelo različni in še neraziskani, zato sem se odločil, da bo naslednja raziskava namenjena prav tej specifični skupini, torej potomcem oziroma v Južni Ameriki rojenim osebam slovenskega porekla.

Ko je bila torej znana tema raziskovanja, je sledila teoretična priprava na izvedbo projekta. Potekala je v

obliki izpitov oziroma seminarskih nalog v okviru študija antropologije – vsa teoretična besedila, nastala v tem času, so bila naravnana na ciljno tematiko in zdaj sestavljajo dovršen del prvega poglavja knjige. Gre za definicijo oziroma utemeljitev ključnih pojmov, s katerimi operiram v celotni raziskavi.

Prva faza praktične izvedbe raziskave je bila priprava in preliminarni obisk maja 1996 v okviru zasebnega potovanja (gostovanje s kulturno skupino), šlo pa je predvsem za osvežitev in preverjanje vtisov izpred šestih let ter dogovarjanje za načrtovano daljše študijsko bivanje. Na osnovi štirinajstdnevnega gostovanja v Urugvaju in Argentini sem lahko temeljiteje in natančneje načrtoval samo študijsko pot oziroma delovanje. Teoretične in praktične – tehnične priprave so trajale več mesecev, samo potovanje pa je potekalo od 20. marca do 20. junija 1997. Delo je temeljilo na značilno antropološki metodi »opazovanja z udeležbo«, kar pomeni, da sem živel v ciljni skupini ali skupnosti, se udeleževal družbenih procesov v njej. Po drugi strani sem na lastni koži doživel značilnosti večinske kulture in s tem kulturni šok, drugačnost, zaradi katere sploh govorimo o oblikovanju ene ali druge narodnostne identitete. Bivanje med slovenskimi izseljenci ne moremo enačiti na primer bivanjem v nekem plemenu na Papui-Novih Gvineji, saj gre za fizično neoprijemljivo, nestrnjeno populacijo, v velikih mestih razdrobljeno na več društev, družin, posameznikov. Zato je bilo tudi »opazovanje z udeležbo« videti nekoliko drugače in ni zadoščalo potrebam raziskave. Opravil sem še vrsto nestrukturiranih ali delno strukturiranih, večinoma neformalnih pogovorov o zastavljeni tematiki, in si v dnevniku zapisoval opažanja z razgovorov in »zgodbe« sogovornikov. Seznanil sem se z zgodovino priseljevanja posameznih skupnosti, s trenutnimi razmerami, zbiral pisno gradivo, nekatere trenutke pa dokumentiral na fotografijah. Zaradi kompleksnosti, vsestranskosti praktičnega dela sem dnevniku dodal še pisma, ki so mi jih pisali pripadniki »druge generacije« in sem jih uporabil v diplomski nalogi leta 1993 ter nekatera druga zapisana razmišljanja.

Opazovanje z udeležbo, ki niti ni metoda, ampak prej strategija, taktika, omogoča približanje ciljni sredini na človeški ravni, saj so pogovori kar se da neformalni in improvizirani, čeprav temeljijo na določenem cilju. Na tako delo se je mogoče zanašati predvsem pri subtilnejših temah, v zvezi s katerimi sogovorniki svoja občutja težko spravijo v »predalčke« oziroma jih neposredno izrazijo. Njihovo obnašanje tako ni narejeno (Russel 1991, 148–152).

Po vrnitvi domov je sledil kratek odmor, saj so se lahko vtisi le tako za silo »ohladili«, ustvarila se je potrebna distanca do posameznih dogodkov, opažanj ali oseb, ki bi lahko name kot na raziskovalca delovali subjektivno. V nadaljevanju sem se na podlagi predhodno izdelanega načrta lotil kategorizacije in v tem smislu ustvaril drugo poglavje. Šlo je za razdelitev opisovanja po sorodnih, podobnih skupinah; tako sem uporabil načeli teritorialnosti (torej opisovanje po državah, v Argentini pa še po krajih) in zgodovinsko pogojenega izvora posamezne izseljenske skupnosti (temeljna razdelitev na izseljenstvo s konca prejšnjega stoletja, medvojno

ekonomsko-politično izseljenstvo in povojno politično-begunsko skupnost).

Tej kategorizaciji sledijo tudi opažanja, sklepi, sinteze teoretičnega in praktičnega dela ter oblikovanje modelov.

Zaradi metodologije raziskovalnega dela ter zapisov opažanj, sklepov in modelov lahko pričujoče delo uvrstim med kvalitativne raziskave. Res se pri opisovanju razmer v posameznih izseljenskih skupnostih ne morem izogniti empiričnim podatkom ali opisom, kot so število članov društva, pogostnost potovanja v Slovenijo, stikov z domovino staršev, odstotek slovensko govorečih itd. Tovrstni podatki omogočajo vpogled v »prerez stanja« v določeni ciljni skupini. Toda ob (prav tako v osnovi kvantitativnem) dejstvu, da je bila velika večina pripadnikov »druge generacije« zame nedosegljivih, ker zanje pač nisem mogel vedeti oziroma jih »najti«, se je kvantitativna narava raziskave končala. Ostala je še vedno razmeroma velika in raznolika ciljna skupina, znotraj katere pa je potekalo opisovanje občutenja slovenske narodnostne identitete na kvalitativni ravni. Sem spada življenjska zgodba staršev, vzrok, obdobje in način izselitve, opis njihove adaptacije in integracije, opis primarne in sekundarne socializacije pri sogovornikih, oris trenutnega občutenja, morebitne dvojnosti identitete, (ne)problematičnosti tega pojava ... Čeprav so izpovedi posameznikov temeljile na vnaprej strukturiranih vprašanjih, je vsak pogovor dopuščal maksimalno širino, način (celo jezik) izražanja in se ni omejeval na kvantitativni »anketarski« način dela. Kljub kvalitativni naravi raziskave pa se kvalitativni in kvantitativni podatki v njej dopolnjujejo, so kot »jing in jang« (Dey 1993, 28).

Literatura

- Dey, Ian 1993: Qualitative data analysis. London, New York.
 Russel, Bernard H. 1991: Research Methods in Cultural Anthropology. London, New Delhi.
 Žigon, Zvone 1998: Otroci dveh domovin – slovenstvo v Južni Ameriki. Ljubljana.

